ELS REPTES INSTITUCIONALS

Una UE neoliberal per disseny?

Jordi Angusto

Margaret Thatcher durant una visita d'estat als EUA

Si des de l'extrema dreta es demonitza la Unió Europea per la manca de fronteres i la conseqüent invasió "bàrbara", amb un flux excessiu d'immigració que "roba" els llocs de treball als "nacionals" i amenaça la cultura pròpia, des de l'esquerra radical s'afirma que l'arquitectura institucional de la UE és neoliberal per disseny i favorable sempre als interessos de les grans corporacions; o, de forma més genèrica, del "mercat". A tal efecte, la UE ha buidat els estats membres de les competències necessàries per garantir el benestar social, sense passar a desenvolupar-les la pròpia UE, i ha reforçat el paper dels estats comn a instruments de contenció i repressió del descontentament social. El somni de l'Estat mínim de Hayek fet realitat!

Tanmateix, si allò que fa de la UE una eina al servei de la fe neoliberal fos el seu disseny, i no la seva gestió política, n'hi hauria prou amb redissenyar-la perquè ho deixés de ser. L'element clau seria, llavors, identificar els trets característics d'aquest "mal" disseny per proposar-ne de nous i millors. És el que han fet, entre altres, Thomas Piketty i Yanis Varoufakis, amb interessants propostes per democratitzar les institucions de la UE i dotar-la de la capacitat pressupostària necessària per poder fer política econòmica; és a dir, per recuperar l'economia social de mercat que va permetre aixecar l'estat del benestar avui amenaçat.

Tots dos autors fan propostes per millorar la UE en tant que eina comuna, i no hi ha dubte que ho farien, però difícilment es duran a terme sense modificar abans o alhora el pacte entre els seus membres. Un pacte que és l'arquitectura bàsica de la UE i que és possible definir amb tres grans binomis: estabilitat i creixement; centralització monetària i descentralització fiscal; i ni rescats ni transferències fiscals entre estats.

Tres binomis vigents encara avui, malgrat que la seva incompatibilitat intrínseca hagi donat lloc a múltiples incompliments; a nivell d'estats individuals i també col·legiats, com és el cas dels rescats que va ser inevitable dur a terme i no pas per solidaritat cap al país rescatat. I tres binomis que en conjunt premien el comportament oportunista (*free riding*) i que en conseqüència fan gairebé inevitable una cursa social regressiva (*race to the bottom*), com veurem a continuació.

Estabilitat i creixement

El binomi estabilitat i creixement pot semblar un sinònim de creixement sostenible, i com a tal seria difícil oposar-s'hi. Tanmateix, l'estabilitat dins la UE està exclusivament definida en termes de límits al dèficit (3%) i el deute públic (60%), per sota dels quals se suposa que un estat membre va pel bon camí, i que *de facto* identifiquen la despesa pública com la causa de tots els mals potencials. Pel que fa al creixement, la unitat de mesura és el PIB; donant per bo que, com més gran hi sigui, millor per tothom. Tanmateix és possible que el PIB creixi sense que ho faci l'ocupació o els salaris, i, en conseqüència, que el seu creixement pugui beneficiar només a uns pocs i a costa d'una majoria.

Aquest binomi té poc a veure, doncs, amb la idea de cercar una prosperitat socialment inclusiva i mediambientalment sostenible. De fet, la idea de combinar estabilitat i creixement, que són termes gairebé oposats, només pretén evitar el creixement d'un estat membre a còpia d'un excés de despesa pública que pugui acabar perjudicant la resta de socis; bé perquè empenyi amunt els tipus d'interès, comuns dins l'euro, o perquè pugui esdevenir impagable i acabi obligant els socis a respondre —una possibilitat expressament exclosa amb el tercer binomi.

En conseqüència, allò que el pacte d'estabilitat i creixement incentiva és a contenir la despesa pública i, per tal de créixer, a compensar la previsible manca de demanda interna amb demanda externa; quelcom que serà molt factible si la contenció de despesa pública ve acompanyada i/o provoca una caiguda salarial que augmenti la competitivitat.

Les dades confirmen que Alemanya ha estat el país guanyador dins l'euro emprant, precisament, aquesta estratègia: austeritat, augment de competitivitat i un enorme superàvit exterior. Per contra, països com ara Espanya, que fins a 2007 era l'exemple a seguir, amb unes taxes de creixement del PIB i de reducció del deute públic molt per sobre de la mitjana UE, va perdre competitivitat relativa davant els socis "austers", va acumular un deute extern colossal i va haver d'acabar acceptant, via rescat, les condicions de la Troica; que no eren altres que seguir l'estratègia alemanya. Per tant, reducció de despesa pública i salarial, millora de la competitivitat i captació de demanda externa.

Tots els socis de la UE han hagut d'acabar aplicant aquesta mateixa política, com a conseqüència inevitable del pacte d'estabilitat i creixement i malgrat que sigui un veritable i perillós contrasentit. Perillós, en la mesura que dependre de la demanda externa suposa pèrdua d'autonomia i control, i a més pot generar la resposta irada de qui ha de suportar un dèficit exterior simètric; com de fet passa avui amb els EUA de Trump. I contrasentit, perquè tot superàvit exterior equival a una manca de demanda interna que castiga els ciutadans d'avui, amb un menor benestar, i/o als de demà, amb una menor inversió.

> El pacte d'estabilitat i creixement, en demonitzar la despesa pública, ha quasi polvoritzat l'estat del benestar i és incapaç de garantir l'ocupació

Mentre que el pacte socialdemòcrata posterior a la segona gran guerra, on la despesa pública garantia l'estat del benestar i la demanda interna suficient per assegurar la plena ocupació; el pacte d'estabilitat i creixement, en demonitzar la despesa pública, ha quasi polvoritzat l'estat del benestar i és incapaç de garantir l'ocupació, que la sosté a còpia de precaritzar-la i amb la demanda (o esforç) de tercers països.

Centralització monetària i descentralització fiscal

Abans de l'euro, el desajust de competitivitat entre els socis UE, que van donar lloc a dèficits i superàvits comercials creuats i van ser la causa última del seu rescat posterior, s'hauria pogut veure limitat per la política monetària, mitjançat uns tipus d'interès adequats a les diferents dinàmiques econòmiques de cada país, o corregit per l'ajust canviari, amb una devaluació/revaluació de divises. En conseqüència, s'hauria pogut evitar que l'austeritat germana arrossegués la resta de socis. De fet, entre 1945 i 1999, el marc alemany va multiplicar el seu valor davant monedes com el dracma, l'escut o la pesseta. I tot i que una devaluació monetària és dolorosa, ho és menys que una de salarial en la mesura que la primera reparteix els costos de l'ajust amb qui veu revaluada la seva moneda.

Podria semblar, en conseqüència, que la inevitable i maleïda austeritat descrita més amunt fos a causa de la moneda única i no pas del pacte d'estabilitat i creixement. Tanmateix, l'austeritat UE ha acabat afectant igualment països amb moneda pròpia, com ara el Regne Unit o els EUA, sense que els diferencials de tipus d'interès ni l'ajust canviari hagin pogut evitar els seus dèficits exteriors davant els superàvits alemanys. I si l'austeritat dins la UE ha soscavat profundament el crèdit del projecte europeu davant els ciutadans que l'han patit, no sembla que hagi afectat menys ni millor als ciutadans de Regne Unit i EUA; els uns votant per marxar de la UE i els altres votant a Trump.

La moneda única pot haver accelerat el procés de regressió dins la UE, però no n'és la causa. A més, i en teoria, els estats membres podien emprar la política fiscal per evitar la

pèrdua de competitivitat. Una política fiscal que, de fet, només pot ser contractiva; atès que una d'expansiva, que seria l'obligada als estats amb un "excés" de competitivitat, és contrària al pacte d'estabilitat.

Teòricament, això no hauria d'afectar l'estat del benestar dels països membres, atesa la seva sobirania per fixar impostos i redistribuir la riquesa. A la pràctica, però, en un espai de lliure i total circulació de capitals, qui pot augmentar impostos sense el risc de veure fugir els capitals gravats? Pitjor encara, qui es pot resistir a baixar-los per atraure aquests capitals? A la vista de com han disminuït els impostos als beneficis corporatius i als capitals en general, ningú s'ha pogut resistir. En conseqüència, la via per no tenir o reduir el dèficit públic ha suposat reducció de despesa pública i no pas l'augment dels ingressos, limitats per la competència fiscal entre estats membres.

Així doncs, la descentralització fiscal, que de fet suposa la renúncia explícita de la UE a fer política fiscal, ha acabat propiciant una cursa impositiva cap a baix (*race to the bottom*) que és impossible d'aturar degut, precisament, a la sobirania fiscal dels estats membres i a la necessitat de consens per afectar-la.

Ni rescats ni transferències fiscals entre estats

El pànic a convertir la UE en una "unió de transferències", on les regions més pròsperes facin transferències fiscals recurrents a les més pobres, és la raó última del pacte d'estabilitat. Per egoisme insolidari dels qui estarien abocats a transferir? Segurament, però en tot cas no menys egoisme que el dels candidats a ser-ne receptors. A més, la negativa a esdevenir una "unió de transferències" té arguments sòlids en contra, enllà dels morals; el principal, que és un mecanisme que molt fàcilment congela les disparitats regionals, en comptes de reduir-les, com posen de manifest els exemples d'Itàlia i Espanya.

La clàusula de no rescat inclosa als tractats fundacionals de la UE seria l'última ràtio en contra de la "unió de transferències", atès que vol dir que ni en cas d'extrema necessitat se'n faran. De fet, els rescats als països que van col·lapsar no van ser fets pròpiament per la UE, sinó mitjançant un mecanisme paral·lel creat al marge, el MEDE, creat amb un acord intergovernamental i, per deixar-ho més clar, amb la participació de l'FMI.

Això no treu, però, que si la raó última del pacte d'estabilitat era evitar els rescats, el fet que s'hagin hagut de fer, i ni que sigui al marge de la UE *stricto sensu*, n'és l'evidència del seu més absolut fracàs. Alhora, si bé és cert que un mecanisme de transferències mal dissenyat pot congelar les disparitats, com certament passa a Espanya i Itàlia, també és cert que, ben dissenyat, pot ajudar a reduir-les; com a prova, el miracle de la recuperació d'Alemanya després de la segona gran guerra, amb l'ajut financer del pla Marshall.

> El pànic a convertir la UE en una "unió de transferències" és la raó última del pacte d'estabilitat

D'altra banda, qui vulgui mantenir un superàvit exterior permanent, haurà de finançar permanentment a qui tingui dèficit. I ni que sigui en forma de crèdit, i no de transferència fiscal, els resultats acabaran sent semblants. No és per tant molt millor emprar els superàvits per empènyer a qui té dèficit a deixar de tenir-lo?

La recuperació

Els defensors de l'*statu quo* actual de la UE fan gala de la recuperació dels països rescatats, fins i tot de Grècia, gràcies a la recepta de l'austeritat: devaluació interna per guanyar competitivitat i demanda externa. Però el cert és que ni tan sols emprant els seus indicadors és possible considerar un èxit la seva política: la taxa de creixement del PIB es manté anèmica des de la crisi, molt per sota dels EUA, i la inversió pública i privada es manté per sota del nivell pre-crisi.

Al capdavall, el creixement depèn de la inversió, no de la demanda externa. Per això creix la Xina, amb un superàvit exterior avui minvant, i els EUA, sense haver deixat d'incórrer en dèficit exterior. L'economia mundial agafada com un tot no té demanda externa i això mai no l'ha impedit de créixer!

Però l'avaluació de les "seves" receptes és encara pitjor en termes socials i polítics. Socialment, la desigualtat i la pobresa han assolit nivells no vistos des de la Belle Époque, i els salaris reals i la renda familiar disponible als països rescatats, incloent Catalunya, són avui inferiors als de l'any 2000. Algú pot considerar això un èxit?

Políticament, el descontentament social ha estat la llavor d'una xenofòbia i un populisme creixents, i de l'emergència de l'autoritarisme i el capitalisme il·liberal, amb forces d'extrema dreta ocupant més i més espai a tots els països europeus. Com a la resta del món, és cert: però això és cap consol? Pitjor encara: fins a quin punt la UE ha coadjuvat a la seva emergència arreu? Al capdavall, allò que avui exigeix Trump de males maneres, pel que fa a la reducció del colossal superàvit comercial europeu, venia demanant-ho Obama amb millors maneres i cap resultat —si n'hi va fer cas la Xina, que ha passat a implementar un model econòmic menys depenent de la demanda externa i que aquest mateix any ha deixat de tenir superàvit exterior, malgrat que Trump el mantingui a l'ull de mira.

Keynes versus Hayek

En bona part, el pacte socialdemòcrata que va regir a Occident després de la segona gran guerra, i fins a mitjans dels 70 del segle passat, té com a precedent empíric el New Deal amb què Roosevelt va respondre a la depressió post crac de 1929, i com a cos teòric a J.M Keynes i la seva por, compartida per conservadors i socialdemòcrates, davant la plausibilitat de l'escenari previst per Marx: un capitalisme que aniria empobrint progressivament els treballadors, fins a fer inevitable la revolució comunista; un port de destinació que Keynes considerava tan dolent com la pròpia revolució, inevitablement tenyida de sang. Per evitar-ho, la seva recepta consistia en fer de l'Estat el garant d'una demanda agregada suficient com per assegurar la plena ocupació, que al seu torn hauria de

facilitar un creixement salarial paral·lel al de la productivitat.

Si aquesta estratègia va facilitar l'etapa històrica de major creixement sostingut, i amb major equitat social, per què es va truncar i es va passar del somni de Keynes al de Hayek? Hi ha, sens dubte, una resposta política que inclou la revolució conservadora de Reagan-Thatcher a ambdós costats de l'Atlàntic. Però també hi ha una d'econòmica que, segurament, va propiciar la resposta política. S'anomena "estagflació" i va aparèixer als anys 70-80, quan les polítiques de demanda d'inspiració keynesiana no aconseguien mantenir o fer créixer l'ocupació sinó únicament la inflació. L'economia s'havia anat fent global i les polítiques expansives en un país determinat, que en general atien amunt els preus abans que l'ocupació, acabaven generant més activitat i ocupació en un tercer país més competitiu.

Benvingudes, doncs, les polítiques d'oferta orientades a guanyar competitivitat! L'excusa perfecta per treure l'economia de les mans dels Estats i per aconseguir rebaixes salarials amb la deslocalització o l'amenaça de fer-ho. Pel camí, amb la guerra freda amb la URSS i la calenta a Vietnam, els EUA havien deixat de tenir el superàvit exterior amb què havien fornit el seu "imperi" i els havia permès mantenir la paritat dòlar-or. I sense aquesta paritat, desapareixia l'arquitectura monetària internacional acordada a Bretton Woods, a les acaballes de la segona gran guerra.

> Les polítiques d'oferta orientades a guanyar competitivitat van ser l'excusa perfecta per treure l'economia de les mans dels Estats i aconseguir rebaixes salarials amb l'amenaça de la deslocalització

El món va esdevenir multilateral, amb una economia mundialitzada sense regles de joc ni un govern mundial equiparable. Un paradís per a les corporacions transnacionals, amb més poder que molts dels Estats. La UE neix en aquest precís context com a mercat comú europeu, un espai prou gran com per fer possible l'emergència de corporacions amb capacitat per competir amb les americanes, i amb les regles pròpies de tota associació d'interès econòmic o càrtel. Així s'expliquen els "binomis" abans descrits i que l'estratègia òptima sigui, com en tot càrtel, la més oportunista.

There is no alternative?

La societat no existeix, deia Thatcher; no hi ha més que individus competint. I si això valia per a un estat com el Regne Unit, com no havia de valer pel conjunt d'Estats? La realitat és, però, exactament la contrària: l'individu no és viable més enllà de la societat; de fet, cada dia ho és menys. L'especialització del treball ha fet possible un creixement econòmic formidable, però a costa d'una interdependència similarment formidable i a escala planetària. L'exponencial creixement mundial del PIB, que només té en compte allò que s'intercanvia als mercats organitzats, dóna mesura de com aquests han anat absorbint tota

l'autoproducció i autoconsum que es podia fer enllà dels mercats: en llogarets remots o al si de les llars familiars.

La mateixa dreta, que declarava inexistent la societat, avui reclama "recuperar el control" a favor de l'Estat. També ho fa l'esquerra, per bé que per diferents motius. No només era fals que no hi hagués alternativa a l'austeritat i el desmantellament de l'estat del benestar, en pro de la competitivitat, sinó que a més urgeix implementar-la. Les suposades virtuts del mercat no es donen sense una regulació adequada i en tot cas el mercat mai no ha tingut presents les externalitats negatives, com ara la contaminació, ni tampoc impulsa les accions i inversions amb externalitats positives, com ara la salut, l'educació, la recerca bàsica, etc.

El paradigma neoliberal de la competitivitat ens ha deixat com a herència l'emergència climàtica actual, la manca d'antibiòtics, un poder com mai abans en mans d'unes poques empreses, una concentració de riquesa escandalosa, una desertització planetària creixent, l'amenaça d'extinció de centenars de milers d'espècies i uns fluxos migratoris colossals. Un conjunt de reptes que demanen l'acció de l'Estat i alhora depassen la seva capacitat, fent per tant necessària una governança mundial multinivell que respecti el principi de subsidiarietat; és a dir, un fort govern el més proper possible al ciutadà, que passi "cap amunt" allò que demana una acció d'abast superior.

En certa mesura, això ja hi és. L'any 1820, al món hi havia 125 estats independents; al 1914 només hi havia 54 i avui en són 190. Com en èpoques pretèrites, el XIX va ser un segle de conquestes, de metròpolis que creixien tot absorbint més i més pobles. Però en un món finit, créixer en extensió no podia acabar sinó amb una guerra mundial com la que va haver-hi en dues fases entre 1914 i 1945, o amb un sol govern mundial, com en part també va passar amb la creació de Nacions Unides. I el resultat d'ambdues coses, les guerres i el relatiu govern mundial, van fer possible que des de llavors el món així vist l'alliberament i secessió de multitud de pobles que avui són Estat.

Balanç de competències

Previ al referèndum per sortir de la UE, el Regne Unit va fer un extens balanç de les competències lliurades i/o compartides amb la UE. Les conclusions suggerien la "devolució" d'algunes i l'enfortiment d'unes altres. Segons com es miri, el Brexit és el resultat d'una UE tancada en banda davant les propostes britàniques. Com no gaire més tard davant les propostes franceses i italianes, per no citar les de l'anomenat grup de Visegrad.

La UE és també un projecte en construcció fruit del procés de multiplicació d'Estats —encara inacabat, ja que tard o d'hora és probable que ho esdevinguin, entre altres, Catalunya i Escòcia— i la necessitat d'una governança superior. I la qüestió segurament no és si ser dintre o fora, sinó amb quin balanç de competències entre la Unió i els estats membres. Si una unió federal, com pretenia l'avortada constitució europea, o de tall confederal, com la prevalença intergovernamental actual manifesta.

> Segurament, la qüestió no és ser dins o fora de la UE, sinó amb quin balanç de competències entre la Unió i els estats membres

Però sigui d'una o altra manera, que en definitiva es tradueix en el volum de recursos i competències que es decideixi atorgar a la Unió, en ambdós escenaris és necessari un nou pacte entre socis que impedeixi els comportaments oportunistes, com ara el dúmping fiscal, i l'abús de posició dominant, com ara el "d'empobrir el veí" mitjançat devaluacions internes —que al capdavall és el que va fer Alemanya per erigir-se en l'actor hegemònic de la UE.

Pacte de prosperitat

Atès que el pacte d'estabilitat i les seves regles fiscals va ser incapaç de prevenir i evitar la crisi de l'Eurozona, amb Espanya com a exemple paradigmàtic, i a l'hora de corregir-la va fer pagar la totalitat dels costos als més febles i va sumir el conjunt en la distòpia econòmica actual, el primer que cal fer és derogar-lo. No pas cercar millores a les actuals regles fiscals, com proposa avui un nombre creixent de think tanks, sinó simplement derogar-lo.

En substitució cal un pacte per la prosperitat, inclusiva i sostenible, amb les següents característiques: penalització simètrica de superàvits i dèficits exteriors; política fiscal integrada; i política de convergència regional.

Penalització simètrica de superàvits i dèficits exteriors

Conscient que l'ajust canviari no podria evitar l'abús de posició dominant d'un país decidit a mantenir el superàvit, i a finançar el deficitari a còpia d'endeutar-lo, Keynes proposava que l'FMI fos una cambra de compensació de saldos exteriors on els superàvits fossin penalitzats el doble que els dèficits. Perquè acabar amb un superàvit demana polítiques expansives i creació d'ocupació, mentre que acabar amb un dèficit demana el contrari: polítiques contractives i destrucció d'ocupació.

Malauradament, en això no se'n va sortir i l'FMI va acabar convertint-se en l'azot dels països deficitaris. A la UE passa similarment: el procediment europeu de macro-desequilibris econòmics (MIP) incorpora límits als superàvits (6% PIB) i al dèficit (4%), però a una escala jeràrquica inferior al pacte d'estabilitat i sense els seus mecanismes coercitius. Com a resultat, els països amb superàvit no han fet el més mínim cas de les recomanacions que els demanaven de reduir-lo, i els països amb dèficit l'han hagut de reduir amb l'austeritat fiscal imposada. Per tant, s'ha destruït ocupació en comptes de crear-la.

Sense el pacte d'estabilitat, el control de saldos exteriors hauria de ser prioritari, coercitiu i com a mínim simètric, amb iguals límits i penalitzacions pels dèficits que pels superàvits. Retrospectivament, la UE no hauria arribat a la crisi financera internacional amb els desequilibris centre-perifèria amb què es va trobar: països amb fort creixement i dèficit

exterior, com ara Espanya, haurien hagut d'aplicar mesures de contenció preventives, i països de menor creixement i superàvit exterior, com ara Alemanya, haurien d'haver aplicat mesures expansives.

Aquest mecanisme no suposa, doncs, relaxar la disciplina econòmica dels estats membres sinó respectar que un país faci el que vulgui "mentre que no afecti negativament" als altres. I l'afectació d'un país respecte dels altres no es produeix amb el saldo fiscal sinó amb l'exterior: un dèficit públic es pot compensar amb un superàvit privat dins del país i viceversa; per contra, un dèficit o superàvit exterior, com a suma del saldo públic i privat, per força demana una compensació exterior, un deute o un crèdit que, per definició, no poden ser recurrents.

Es tracta d'un mecanisme preventiu que alhora respecta la subsidiarietat, i que caldria aplicar-lo entre estats i també entre regions, per evitar que les disparitats donin lloc a dependències i esdevinguin cròniques; com passa a Itàlia i Espanya, on els dèficits fiscals i els superàvits comercials han establert bucles que es retro-alimenten, tot congelant les disparitats.

> El control de saldos exteriors hauria de ser prioritari, coercitiu i com a mínim simètric, amb iguals límits i penalitzacions pels dèficits que pels superàvits

Alhora, es tracta d'un mecanisme que obliga a convertir els guanys de productivitat en un major benestar, impedint que s'emprin en una millora de competitivitat o, el que és el mateix, que donin lloc a un abús de posició dominant. En conseqüència es tracta d'una peça bàsica del pacte de prosperitat, tant pel país en qüestió com per a la resta de socis i del món, atès que reduiria la pressió competitiva que suposa l'actual superàvit exterior de la UE.

Política fiscal integrada

Els majors beneficiaris del mercat únic europeu, que són les corporacions multinacionals, són les que menys hi contribueixen. Segons càlculs de la Comissió Europea, gràcies a la competència fiscal entre els estats membres, les corporacions eludeixen impostos per un import proper al pressupost de la UE; més de 100.000 milions euros l'any.

Per acabar amb això, tant el Parlament com la Comissió europees han fet insistents propostes, bàsicament al voltant d'un base impositiva consolidada i una taxa mínima (CCCTB), que s'han trobat sempre amb la negativa dels Estats i la necessitat de consens per a temes fiscals que regeix avui i que cal canviar de seguida amb el "nou pacte". De fet, l'única proposta seriosa passa per escalar l'impost de societats a escala europea i que sigui el principal ingrés propi de la UE. Aportaria prop d'un 3% del PIB, tres vegades el

pressupost UE actual, i permetria eliminar les actuals contribucions dels Estats, guanyant la UE en autonomia.

Quelcom similar passa amb l'impost sobre el patrimoni i les grans fortunes, que a manca d'una harmonització fiscal entre països fugen d'on més se'ls grava per recalar on paguen menys; la qual cosa inclou uns paradisos fiscals tant comunitaris com extracomunitaris, que només una institució com la UE pot fer-los front. D'una banda, trencant tota relació amb qualsevol país que practiqui dúmping fiscal, i, a continuació, escalant també a nivell europeu una nova taxa per a les grans fortunes.

En ambdós casos es tracta d'aturar la *race to the bottom* fiscal que perjudica al conjunt i en conseqüència suposen un guany per a tots, tret dels miops que miren a molt curt termini. També permetria augmentar el pressupost europeu i reduir les contribucions dels estats, i facilitaria alhora que obligaria a tenir una política fiscal comú que inclogui: capacitat d'estabilització del cicle econòmic, endeutant-se o desendeutant-se segons convingui; inversió en béns públics comunitaris, amb la transició energètica com a prioritat; i el finançament d'un pla de convergència regional en benefici del conjunt.

En la mesura que la UE no presta directament cap servei públic, la provisió dels quals cal mantenir-la al màxim de descentralitzada tret de la defensa, que caldrà centralitzar, el gruix del pressupost europeu continuarà emprant-se en transferències als estats membres i les seves regions; i això farà necessari l'establiment d'un mecanisme de distribució transparent, equitatiu i eficient. Per tant, un mecanisme que haurà de garantir que amb el pas del temps cap regió o estat és receptor o donant net, sinó una cosa i l'altra segons el seu cicle econòmic.

Pla de convergència

Els quatre països que més diners comunitaris van rebre, abans de l'expansió cap a l'Est, van ser Grècia, Irlanda, Portugal i Espanya. És a dir, els quatre països que més tard van haver de ser rescatats. Casualitat o causalitat? El cert és que tota transferència exterior augmenta la demanda interna, i, si no augmenta en paral·lel l'oferta interna, suposa pèrdua de competitivitat i la necessitat de més i més transferències. En aquests quatre països, les següents i més grans van ser a crèdit i al sector privat, i en conseqüència no està clar quines van iniciar el procés i quines van fer més mal. En tot cas, sense un mecanisme de control de saldos exteriors, que hagués previngut contra la pèrdua de competitivitat, el resultat era inexorable.

Passa similarment amb les transferències fiscals interregionals a Itàlia i Espanya, compensades amb saldos comercials en sentit contrari i que no han servit per reduir les disparitats. En ambdós casos, tant la política de cohesió europea com les transferències fiscals interregionals es justifiquen en nom d'una solidaritat mal entesa, puix que la solidaritat suposa un benefici pel receptor que no existeix si passa a dependre'n o a haver-ho de pagar més tard amb escreix.

> Cal canviar la lògica i aplicar la intel·ligència econòmica que hi havia rere el pla Marshall, que beneficiava tant l'Europa receptora com l'Amèrica donant

Cal canviar la lògica i aplicar la intel·ligència econòmica que hi havia rere el pla Marshall, que beneficiava tant l'Europa receptora com l'Amèrica donant. Al capdavall, les regions menys desenvolupades també són les que tenen major potencial de desenvolupament. Quelcom molt evident avui, quan l'emergència climàtica obliga a cercar fonts d'energia renovable que principalment es troben a la perifèria: sol, sòl, vent i boscos. Desenvolupem doncs el Sud en benefici comú.

Conclusions

Sens dubte, la UE és filla del seu temps i tampoc no hi ha dubte que tal com és no serveix com caldria als actuals. Tanmateix, no està escrit que canviï ni què pot passar si ho fa o si no ho fa. Per bé o per mal, el seu perímetre actual és conegut per tothom: poc més que una associació d'interès econòmic on cada membre mira pel seu bé, sense importar-li si això fa mal a un altre. I sabent ben bé com és, els diferents actors també saben com tractar-la.

Els mercats financers han après que han d'aplicar primes diferents segons el país, puix que la unió és fràgil i ningú vol cobrir els deutes d'un altre. Pel que fa als ciutadans, les seves expectatives s'han adequat a la realitat i ja no n'esperen gaire, tot i que tampoc no l'abolirien. I pel que fa als Estats membres, també han après a lidiar entre ells i amb la Comissió, i ja ni tan sols culpen Europa de res; fet que vol dir que tampoc n'esperen gaire.

Podria doncs molt ben ser que la UE passés a ser quelcom com ara Nacions Unides: que millor que existeixi però que no afecta gaire el dia a dia de ningú, ni ciutadans ni estats, ni ningú té cap pla per canviar-les o enfortir-les. Per bé que a la UE hi ha eleccions i la participació en aquestes la sotmet a un examen que Nacions Unides no té. És a dir, és més difícil que passi desapercebuda i més difícil que no sigui objecte de debat polític.

Pensant en aquest segon cas, aquest article defensa que la veritable reforma de la UE passa per un nou "pacte entre els membres"; de tots els actuals o només dels que vulguin anar més enllà d'on som. Un pacte que derogui el d'estabilitat i el substitueixi per un de prosperitat, inclusiva i sostenible, no nascut de la por i la desconfiança, i que posi pel davant l'interès de la ciutadania. Un pacte de prosperitat que recuperi i preservi l'estat del benestar a Europa sense amenaçar ni malmetre el de països veïns i tercers.

Jordi Angusto

Jordi Angusto és economista, assessor del Departament de la Vicepresidència i d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya i ex vicepresident de la Comissió d'innovació del Col·legi d'Economistes. Especialista en polítiques públiques, la seva carrera professional s'ha centrat en la ciutat de Barcelona i en la promoció econòmica d'arrel científica i tecnològica. Ha estat professor de la Universitat Autònoma de Barcelona i assessor econòmic al Parlament Europeu.